

گزارش پژوهشی :

بررسی زیرساخت‌های تبادلات مالی مستقل از نظام پرداخت دلاری

انديشكده اقتصاد مقاومتي

گروه توليد و تجارت

آذر ماه ۱۳۹۹

رهبر معظم انقلاب: علاج برون رفت از مشکلات کشور «اقتصاد مقاومتی» است.

معرفی اندیشکده اقتصاد مقاومتی

اندیشکده اقتصاد مقاومتی یک کانون تفکر با مأموریت «تصمیم سازی برای حل مسائل اقتصاد کشور در راستای تحقق اقتصاد مقاومتی» است که در سال ۱۳۹۵ فعالیت رسمی خود را آغاز نمود.

شناسایی شبکه مسائل در هر حوزه موضوعی، طراحی راهکار برای حل مسائل احصاء شده و هم‌اندیشی جهت ارزیابی و تدقیق آن، بررسی تجربیات جهانی، طرح مباحث در فضای نخبگانی و رسانه‌ای و پیگیری راهکارهای ارائه شده از دستگاه‌ها و مسئولین مرتبط به منظور اتخاذ تصمیمات لازم، از جمله فعالیت‌هایی است که در اندیشکده انجام می‌شود.

علاقه‌مندان می‌توانند از طریق سایت Mett.ir با اندیشکده اقتصاد مقاومتی در ارتباط باشند و نظرات، انتقادات و پیشنهادهای خود را در خصوص این گزارش و همچنین سایر فعالیت‌های اندیشکده، مطرح کنند.

بررسی زیرساخت‌های تبادلات مالی مستقل از نظام پرداخت دلاری

تولید و تجارت	گروه موضوعی:
پژوهشی	نوع گزارش:
۱۳۹۹۰۹۳۱۴	شناسه:
۱۳۹۹/۰۹/۲۷	تاریخ انتشار:
امیر لهراسی	تهیه و تدوین:
سیدحسین محفوظی موسوی	مدیر مطالعه:
محمد مهدی یزدانی	ناظر علمی:
حسین عطاللهی	اظهار نظر کننده:

خلاصه مدیریتی

گزارش پیش رو، شرحی جامع از زیرساخت‌های تبادلات مالی مستقل از نظام پرداخت دلاری را بررسی می‌کند و در نهایت امکان بهره‌مندی جمهوری اسلامی ایران از اسباب و سازوکارهای مبادلاتی جایگزین را می‌سنجد و با ارائه ۴ راهکار اساسی کوتاه مدت و بلند مدت، بسته سیاستی مدونی را جهت ساخت و پرداخت نظام مبادلاتی و تجاری جدید ایران با کشورهای محور مقاومت عرضه می‌دارد.

در ذیل بخش اول گزارش، به بررسی زیرساخت‌های تبادلات مالی مستقل از دلار، در دو بعد بین‌المللی و منطقه‌ای پرداخته شده است که ابتدا به شرح و تفصیل سیستم پرداخت بین بانکی فرامرزی چین (CIPS) و سیستم پیام رسان تراکنش‌های مالی روسیه (SPFS) از بعد بین‌المللی اشاره شده است و سپس به سراغ تبیین سازوکارهای منطقه‌ای موجود یعنی، بازار مشترک آفریقای شرقی و جنوبی (COMESA)، نظام یکپارچه پرداخت و تسویه منطقه‌ای (SIRESS) جامعه توسعه آفریقای جنوبی (SADC)، شبکه پرداخت آسیایی (APN) انجمن ملل جنوب شرقی آسیا (ASEAN) و سیستم پرداخت منطقه‌ای عرب (ARPS) رفته‌ایم.

به واسطه مشکلات و تهدیدات استفاده از دلار در مبادلات جهانی، چین در صدد جهانی نمودن یوان خود برآمد. از اقدامات اساسی چین، ایجاد زیرساخت‌ها و بسترهای لازم برای استفاده دوجانبه و بین‌المللی از یوان بود که به وسیله انعقاد پیمان‌های پولی دوجانبه با کشورهای جهان و ساخت و پرداخت سیستم پرداخت بین بانکی یوانی یعنی CIPS، بتواند یوان فراساحلی خود را به عنوان یک ارز پیش‌تاز بین‌المللی معرفی نماید.

نظام پیام‌رسان و پرداخت بین‌المللی دیگر، SPFS روسیه است که بر طبق استانداردهای معتبر بین‌المللی طراحی شده است و قرار است این سیستم با CIPS چین و سازوکار پرداخت هند مرتبط شود در ادامه، ۳ عضو از اعضای ۵ گانه بلوک تجاری BRICS یعنی روسیه، هند و چین تصمیم گرفته‌اند سیستم‌های پیام‌رسانی مالی خود را برای دور زدن شبکه بین‌المللی انتقال پول یعنی سوئیفت، به یکدیگر متصل کنند. چالش‌های امنیتی، اقتصادی و فنی که هنوز در SPFS مرتفع نشده است، عضویت بانک‌های خارجی را با تاخیر روبرو کرده است.

یکی دیگر از نظامات پرداختی که توسط کشورها به عنوان سیستم معاملاتی موازی دلار وضع شد، نظام پرداخت بازار مشترک آفریقای شرقی و جنوبی COMESA بود که در سال ۱۹۹۴ در تلاش برای افزایش همکاری اقتصادی و مالی میان ۱۹ کشور عضو آفریقایی شکل گرفت. ادغام پرداخت‌ها در کومسا، در سال ۲۰۰۹ با ایجاد سیستم پرداخت و تسویه حساب منطقه‌ای REPSS، که کشورهای عضو شرکت‌کننده را قادر می‌ساخت، از طریق بانک مرکزی ملی خود برای انجام پرداخت‌های مرزی به مکانیزم پرداخت و تسویه حساب مرکزی متصل شوند، گام بزرگی رو به جلو بود. REPSS برای پرداخت و تسویه معاملات میان اعضای کومسا، بدون

اینکه در آن نیازی به کانال‌های بانکی کارگزار و واسطه‌ای مستقر در آمریکا و کشورهای اروپایی باشد، ایجاد شد تا بدین ترتیب از وابستگی به ارزهای دلار و یورو و سازوکارهای غربی پرداختی و پیام‌رسان آن‌ها کاست.

همچنین SIRESS در واقع یک سیستم پرداخت و تسویه حساب منطقه‌ای است که برای تسهیل انتقال وجه، برای پرداخت‌ها و مبادلات فرامرزی در منطقه آفریقای جنوبی SADC ایجاد شده است. این بستر برای کاهش هزینه‌ها و بهبود کارایی پرداخت‌های فرامرزی با حذف نیاز به بانکداری کارگزار متناظر برای چنین پرداخت‌هایی اجرا شده است. در نهایت، پیش‌بینی می‌شود که این سیستم، به تقویت تجارت بیشتر در منطقه آفریقای جنوبی بیانجامد.

و در نهایت شبکه پرداخت آسیایی آسه آن و سیستم پرداخت منطقه‌ای عرب از موارد دیگر نظامات پرداخت منطقه‌ای است که اکنون در حال رشد و گسترش است.

بررسی وضعیت فعلی بانک‌های عراق و سوریه نشان می‌دهد، جمهوری اسلامی با تاسیس شعب بانک‌های داخلی خود در خاک عراق، قدم‌های نسبتاً رو به جلوتری نسبت به برقراری روابط بانکی با سوریه برداشته است. هنوز هیچ بانک ایرانی، سوی یا عراقی، عضو نظامات پرداخت منطقه‌ای یا بین‌المللی نشده‌اند و حتی از ظرفیت پیام‌رسان ملی سپام در هیچ یک از بانک‌های کشورهای فوق استفاده نشده است.

لذا ۴ راهکار کوتاه مدت و بلند مدت، جهت پیشبرد روابط تجاری و اقتصادی با کشورهای محور مقاومت در بستر مبادلات غیر دلاری پیش‌بینی شده است که به شرح ذیل است:

۱- بانک‌های جمهوری اسلامی ایران، عراق و سوریه می‌توانند با عضویت غیرمستقیم در سیستم پرداخت بین بانکی بین‌المللی چین (CIPS)، مبادلات خود را از طریق سازوکار موجود ترتیب دهند. به همین منظور بایسته است که بانک‌های مدنظر طرفین، در ابتدا به سراغ بانک‌های مستقیمی که در خاک چین مستقر هستند، حساب ارزی افتتاح نمایند و سپس با دریافت کد مربوط به CIPS مبادلات خود را صورت دهند.

۲- اتصال بانک‌های ایران، عراق و سوریه به پیام‌رسان ملی سپام که از طریق این بستر مبادلات، پرداخت و تسویه خواهد شد. با توجه به اینکه بانک‌های ملی، پارسیان و اقتصاد نوین اکنون در خاک عراق شعبه خارجی دارند و همچنین بانک توسعه تعاون الاقلیمی، تنها بانک مشترک ایران و عراق محسوب می‌شود، لذا، بایسته است جمهوری اسلامی ایران، در سوریه اقدام به تاسیس شعب بانک‌های داخلی خود کند و یا با توافق با این کشور، بانک مشترکی را تاسیس نماید تا اسباب اولیه برای اتصال بانک‌های سه کشور به سپام مهیا شود و تبادلات ریالی-دیناری-لیر از این بستر انجام شود.

۳- تهاتر کالا و خدمات ایران و کشورهای محور مقاومت به شرط رعایت الزامات مقرر، یکی دیگر از راهکارهای کوتاه مدت جمهوری اسلامی ایران جهت گسترش مبادلات خارجی خود با کشورهای عراق و سوریه است.

۴- تشکیل اتحادیه‌ای میان کشورهای محور مقاومت با اولویت کشورهای ایران، سوریه و عراق که با ارز مشترک و داخلی میان اعضا یا به کمک گواهی ارزی مشترک، مبادلات صورت گیرد که از عنصر ارزی خارجی جهت پرداخت استفاده نشود. به‌منظور ایجاد نظام پرداخت جدید، باید اصول و الزامات در طراحی سازوکار اجرایی مدنظر قرار گیرد.

فهرست مطالب

مقدمه.....	۷
فصل ۱. مروری بر زیرساخت‌های تبادلات مالی مستقل از نظام پرداخت دلاری.....	۱۰
۱-۱- نظام پرداخت CIPS چین.....	۱۰
۱-۱-۱- اهداف تاسیس و تکوین CIPS.....	۱۳
۲-۱-۱- بررسی وضعیت کنونی تعاملات در بستر CIPS.....	۱۴
۳-۱-۱- چگونگی مشارکت و دسترسی بانک‌ها در نظام CIPS.....	۱۶
۴-۱-۱- سازوکار فعالیت CIPS.....	۱۶
۲-۱- سیستم پیام رسان تراکنش‌های مالی روسیه (SPFS).....	۱۷
۱-۲-۱- بررسی روند و امکان اتصال به سیستم SPFS.....	۱۹
۳-۱- نظام پرداخت بازار مشترک آفریقای شرقی و جنوبی COMESA.....	۲۱
۱-۳-۱- سازوکار.....	۲۲
۴-۱- نظام یکپارچه پرداخت و تسویه منطقه ای (SIRESS) جامعه توسعه آفریقای جنوبی (SADC).....	۲۳
۱-۴-۱- اهداف و ویژگی نظام SIRESS.....	۲۳
۵-۱- شبکه پرداخت آسیایی (APN) انجمن ملل جنوب شرقی آسیا (ASEAN).....	۲۴
۶-۱- سیستم پرداخت منطقه‌ای عرب.....	۲۵
۱-۶-۱- اصول و استانداردهای سیستم پرداخت منطقه‌ای عرب.....	۲۶
۲-۶-۱- طراحی و سازوکار اجرا.....	۲۷
فصل ۲. ظرفیت‌ها، موانع و راهکارهای توسعه تبادلات مالی غیردلاری محور مقاومت.....	۲۸
۱-۲- بانکداری کشور سوریه.....	۲۸
۲-۲- تجارت سوریه و ایران.....	۳۰
۱-۲-۲- خط اعتباری مالی.....	۳۲
۲-۲-۲- سامانه تهاتر کالا و خدمات سوریه با ایران.....	۳۳
۳-۲-۲- موافقت‌نامه‌های بانکی.....	۳۴
۳-۲- بانکداری کشور عراق.....	۳۴
۱-۳-۲- تجارت عراق و ایران.....	۳۶
۲-۳-۲- تاسیس شعب بانک‌های ایرانی در خاک عراق.....	۳۸
۳-۳-۲- بانک مشترک ایران و عراق.....	۳۸
۴-۲- موانع همکاری بانکی با کشورهای محور مقاومت.....	۴۰
۵-۲- تشکیل اتاق تهاتر مقدمه‌ی همکاری بانکی کشورهای محور مقاومت.....	۴۱
۶-۲- شیوه آغاز مبادلات غیردلاری با کشورهای محور مقاومت.....	۴۲
فصل ۳. جمع‌بندی و پیشنهادها.....	۴۴
منابع.....	۴۸

فهرست جداول

- جدول ۱. هزینه ارسال پیام در SPFS ۲۰
- جدول ۲. اطلاعات اساسی کشور جمهوری عربی سوریه (مرداد ماه ۹۹) ۳۱
- جدول ۳. همکاری‌های دوجانبه ایران و سوریه در حوزه بانکی (مرداد ماه ۹۹) ۳۲
- جدول ۴. خط‌های اعتبار مالی ایران و سوریه ۳۲
- جدول ۵. اطلاعات پایه تجاری کشور عراق با ایران ۳۷
- جدول ۶. مقایسه وضعیت بانکی دو کشور عراق و سوریه جهت تجارت با ایران ۳۹

فهرست اشکال

- شکل ۱. اهداف راه اندازی CI PS ۱۳
- شکل ۲. مراکز ۲۲ گانه تسویه یوآنی ۱۴
- شکل ۳. سازوکار کلی پرداخت در CI PS ۱۷
- شکل ۴. توپولوژی ستاره‌ای SPFS ۲۰
- شکل ۵. چگونگی فرآیند عضویت و اتصال در SPFS ۲۱
- شکل ۶. سازوکار کلی پرداخت در REPSS در منطقه کومسا ۲۲
- شکل ۷. اهداف کلی تکوین SI RESS ۲۴
- شکل ۸. سامانه‌های پرداختی کشورهای عضو APN ۲۵
- شکل ۹. بانک‌های عمومی در سوریه ۲۹
- شکل ۱۰. لازمه‌های راه‌اندازی سامانه تهاتر ایران و سوریه ۳۴
- شکل ۱۱. بانک‌های کشور عراق ۳۶

فهرست نمودارها

- نمودار ۱. نمودار افزایش ارزش و تعداد معاملات در بستر CI PS ۱۵
- نمودار ۲. تعداد بانک‌های مشارکت کننده در CI PS ۱۶